

УДК 351.101

DOI <https://doi.org/10.32851/tnv-pub.2021.4.1>

МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Банчук-Петросова О.В. – кандидат наук із державного управління, доцент, доцент кафедри конституційного, міжнародного права та публічно-правових дисциплін Київського інституту інтелектуальної власності та права Національного університету «Одеська юридична академія»
ORCID: 0000-0001-8426-1475

Зазначено, що важливою причиною більшості невдач у сфері функціонування української економіки та її реформування є слабкість інститутів влади: відсутність необхідної політичної волі та професіоналізму, невизначеність і навіть безграмотність рішень, бездіяльність, а часом і прямий саботаж у їхньому виконанні. Злиття владних структур із приватною підприємницькою сферою – звичайне явище для нинішньої України. Усе це не може не позначатися негативним чином на характері і розвитку української економіки. Співвідношення між рівнем ринкових свобод і масштабами державного регулювання залежить від низки факторів: загальнонаціональної значущості тих чи інших підприємств та комплексів, ситуації, в якій опинилася країна, цілей, які переслідує держава. Загалом нині це співвідношення переважно залежить від характеру економічної політики влади.

Визначено, що політичні та економічні інтереси країни диктують збереження принципів відкритості економіки, забезпечення вільної взаємодії вітчизняних господарюючих суб'єктів із зовнішнім світом. Проте орієнтація на відкритість неспроможна залишатися єдиним визначальним компонентом зовнішньоекономічної політики країни. У її арсеналі мають бути присутніми заходи, спрямовані на захист національного виробництва та внутрішнього ринку від несприятливих впливів ззовні. Україна повинна забезпечити собі належне місце в багатополосному світі, що складається. Ринкові перетворення, що проводилися в Україні протягом останнього десятиліття, не виправдали тих очікувань, які на них поклала громадськість країни. Краху зазнала не сама ідея реформування господарства, не об'єктивна необхідність ринкових реформ, а стратегія і тактика, прийоми та методи перетворень. Тим не менше, всупереч різним догмам, найкращим є економічний устрій, що забезпечує з урахуванням історичних, політичних та економічних обставин оптимальну ефективність, за якої економічні цілі гармонійно поєднуються з реальними умовами та соціальними цілями держави.

Ключові слова: державне регулювання, зовнішньоекономічна політика країни, зовнішньоекономічна діяльність, національне виробництво, реформування господарства, соціальні цілі держави.

Banchuk-Petrosova O.V. Mechanisms of state regulation of foreign economic activity

It is noted that an important reason for most failures in the functioning of the Ukrainian economy and its reform is the weakness of government institutions: lack of political will and professionalism, uncertainty and even illiteracy of decisions, inaction and sometimes direct sabotage in their implementation. The merger of power structures with the private business sphere is a common phenomenon for today's Ukraine. All this can not but have a negative impact on the nature and development of the Ukrainian economy. The relationship between the level of market freedoms and the scale of state regulation depends on a number of factors: the national importance of certain enterprises and complexes, the situation in which the country finds itself, the goals pursued by the state. In general, today this ratio mainly depends on the nature of the government's economic policy.

It is determined that the political and economic interests of the country dictate the preservation of the principle line on the openness of the economy, ensuring free interaction of domestic economic entities with the outside world. However, the focus on openness cannot remain the only defining component of the country's foreign economic policy. Its arsenal should include measures aimed at protecting national production and the domestic market from adverse external influences. Ukraine must secure its rightful place in the emerging multipolar world. The market transformations that have taken place in Ukraine over the last decade have not lived up

to the expectations of the country's public. It was not the very idea of reforming the economy that failed, not the objective need for market reforms, but the strategy and tactics, methods and techniques of transformation. However, contrary to various dogmas, the best is the economic system, which provides, taking into account historical, political and economic circumstances, optimal efficiency, in which economic goals are harmoniously combined with the real conditions and social goals of the state.

Key words: *state regulation, foreign economic policy of the country, foreign economic activity, national production, economic reform, social goals of the state.*

Постановка проблеми. Важливою причиною більшості невдач у сфері функціонування української економіки та її реформування є слабкість інститутів влади: відсутність необхідної політичної волі та професіоналізму, невизначеність і навіть безграмотність рішень, бездіяльність, а часом і прямий саботаж у їхньому виконанні. Злиття владних структур із приватною підприємницькою сферою – звичайне явище для нинішньої України. Усе це не може не позначатися негативним чином на характері і розвитку української економіки.

Співвідношення між рівнем ринкових свобод і масштабами державного регулювання залежить від низки факторів: загальнонаціональної значущості тих чи інших підприємств та комплексів, ситуації, в якій опинилася країна, цілей, яких переслідує держава. Загалом нині це співвідношення переважно залежить від характеру економічної політики влади.

У сучасному світовому господарстві відбувається очевидна тенденція посилення ролі держави у всіх сферах економіки. Однак ця тенденція не є прямолінійною – державне втручання використовується тоді, коли власне ринкові механізми дають збій. У цих ситуаціях відтворення коригується таким чином, щоб після налагодження ринкового механізму державне втручання можна було послабити.

У цьому винятково важливого значення набуває настроювання механізму державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності з метою вирішення численних проблем у питаннях відносин зі світовою торговою та фінансовою спільнотою. Україні потрібна така зовнішньоекономічна політика, яка максимально відповідає завданням економічних перетворень та розвитку господарства, була б вільна від недоліків та прорахунків минулих років.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Механізми державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності є предметом вивчення багатьох вітчизняних учених, таких як В. Буркаль, Г. Жаровська, М. Вербенський, І. Рудницький, А. Дорошенко, К. Марисюк, М. Микієвич, В. Попко, О. Тронько, С. Філіпов, О. Столярський тощо. Серед західних дослідників варто відзначити М. Moore, M. Kleiman, L. Shelley, J. Richards, A. Bossard, R. Godson, W.J. Olson тощо.

Мета дослідження. Метою статті є дослідження механізмів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Політичні та економічні інтереси країни диктують збереження принципової лінії на відкритість економіки, забезпечення вільної взаємодії вітчизняних господарюючих суб'єктів із зовнішнім світом. Проте орієнтація на відкритість неспроможна залишатися єдиним визначальним компонентом зовнішньоекономічної політики країни. У її арсеналі мають бути присутніми заходи, спрямовані на захист національного виробництва та внутрішнього ринку від несприятливих впливів ззовні [1, с. 7]. Україна повинна забезпечити собі належне місце в багатопольосному світі, що складається.

Ринкові перетворення, що проводилися Україною протягом останнього десятиліття, не виправдали тих очікувань, які на них покладала громадськість країни.

Краху зазнала не сама ідея реформування господарства, не об'єктивна необхідність ринкових реформ, а стратегія і тактика, прийоми та методи перетворень.

Цілком очевидно, що не існує універсальної моделі економічного розвитку. Проводячи радикальні реформи, не можна не враховувати того величезного досвіду, який накопичила світова цивілізація зі створення оптимальних моделей соціально-економічного розвитку. Свого часу негативний приклад соціалістичного шляху розвитку України змусив західні країни шукати альтернативні моделі, що зрештою привело до появи моделі соціально орієнтованої ринкової економіки. Тим не менше, всупереч різним догмам, найкращим є економічний устрій, що забезпечує з урахуванням історичних, політичних та економічних обставин оптимальну ефективність, коли економічні цілі гармонійно поєднуються з реальними умовами та соціальними цілями держави [2].

Нині Україна має певний шанс, використовуючи позитивний світовий досвід, уникнути помилок та негативних наслідків розвитку цивілізації, з якими зіткнулися промислово розвинені країни у повоєнний період, та піти іншим шляхом побудови сучасного суспільства.

Глибока економічна і фінансова криза української економіки, як не парадоксально, стала сприятливим чинником переходу на інші принципи господарської діяльності. Будь-які кардинальні зміни економічної системи не можуть бути абстрактними і, що очевидно, повинні проводитися на користь свого народу. Тому для України необхідні зміна економічної парадигми, зміщення акцентів у бік соціально-ринкового господарства та створення сталої саморегулюючої економіки.

Необхідність та неминучість ринкової трансформації народного господарства країни змусили провідних вітчизняних політичних лідерів та вчених-економістів кінця 80-х – початку 90-х років минулого століття по-новому оцінити роль і значення зовнішньоекономічних зв'язків у трансформаційних процесах. Аналіз їхніх публікацій показує, що, незважаючи на певні відмінності у методах та підходах до цього питання, всі вони одностайно зводилися до думки про якнайшвидше усунення державної монополії на зовнішню торгівлю, надання регіонам та їхнім суб'єктам господарювання юридичних та фінансових можливостей для розгортання зовнішньоекономічної діяльності [3, с. 51].

Дотримуючись позицій реалістичних шляхів початку ринку, провідні економісти країни постійно підкреслювали соціальну орієнтацію та необхідність ефективного державного регулювання трансформаційних процесів зовнішньоекономічної діяльності країни та її регіонів.

Серед ліберальних підходів до ринкових перетворень можна назвати з деякими умовностями три основні концепції: 1) ліберально-радикальну; 2) державно-ринкову; 3) стратегію модернізації.

Концепція радикальної лібералізації виходить із доцільності максимально можливого усунення держави від усіх сфер економічної діяльності, відкриття країни для зовнішнього світу та приватизації значної маси соціальних функцій. Ця концепція перегукується з поглядами монетаристів, які вважають ринкову систему здатною забезпечити економічне зростання, державі ж відводиться роль арбітра, котрий стежить за дотриманням економічними суб'єктами «правил гри» і регулює грошові обороти. Першочергову роль у боротьбі з інфляцією має відігравати підтримка певного темпу зростання фінансової пропозиції за збалансованості бюджету [4, с. 119]. Монетаристи вважають рівномірне збільшення грошової маси необхідною умовою забезпечення рівноваги всередині країни, а вільне коливання валютних курсів – умовою зовнішньої рівноваги. Короткострокове використання

фінансових інструментів вважається непотрібним і навіть неможливим. Подібна теорія особливо актуальна щодо сприятливих періодів економічного розвитку. Саме монетаристська теорія була покладена основою української економічної реформи починаючи з 1992 року.

Автори ліберально-радикальної концепції пов'язують невдачі ринкових реформ 90-х років із тим, що держава продовжувала нести основний тягар витрат, зберігаючи у зв'язку з цим високі податки в реальному секторі економіки. Це перешкоджало вкладенню інвестицій і не дозволяло перейти від спаду до зростання виробництва.

І хоча проведені ними дослідження та аналіз за досить великою кількістю країн, у тому числі країн із перехідною економікою, свідчать про високі та стійкі темпи зростання середньодушового ВВП саме в тих країнах, де здійснюється найбільш ліберальна та відкрита економічна політика, автори цієї концепції, на наш погляд, не врахували деякі специфічні для України фактори. Проведення радикальної лібералізації в українській дійсності схильне до значного ризику. На відміну від східноєвропейських країн, де існувала полегшеність структури господарства, що склалася ще за радянської влади, орієнтована на споживача, Україні потрібен досить тривалий час для побудови інституційних основ, у тому числі розвиненої ринкової інфраструктури [5, с. 477]. Ефективною так звана «шокова терапія» може бути лише за умови проведення успішної інституційної та промислової політики, чого в Україні не було.

Загроза соціальної, політичної та фінансової нестабільності, що виникає в таких умовах, здатна звести до нуля всі переваги ринку і, зрештою, до відкочування реформ. На думку кейнсіанців, ринкова система не здатна до саморегуляції, тому потребує безперервного державного регулювання, яке здійснюється або у разі порушення рівноваги, або для попередження останнього та підтримки сталого економічного зростання. Держава, згідно з цією теорією, має брати участь у регулюванні структури виробництва, підтримці конкуренції тощо за допомогою сукупності прямих та непрямих регуляторів.

Саме ідеї Дж. М. Кейнса сприяли ґрунтовній перебудові капіталізму, перетворенню його по суті на змішану систему, в якій дія ринкового механізму, укладена в цивілізовані рамки законів і загальноприйнятих правил, пов'язана з державним регулюванням економіки.

Висновки. В основу своєї макроекономічної теорії Кейнс поклав формування так званого ефективного попиту в масштабі всієї країни. Якщо раніше передбачалося, що саме наявність економічних ресурсів та ефективність їх використання визначає величину реального виробництва та пропозиції товарів, а отже, і загального рівня національного доходу, то за теорією Кейнса все відбувається навпаки: саме попит визначає те, скільки буде інвестовано та вироблено, отже, від рівня коливання попиту залежать динаміка національного доходу та прямо пов'язані з нею рівень та коливання зайнятості. Визначено основні інструменти регулювання ефективного попиту: 1) державні витрати, тобто державний бюджет загалом (зокрема й податки); 2) грошово-кредитна політика. Державні витрати Кейнс та його послідовники вважали дієвим способом збільшення ефективного попиту в період економічної кризи або депресії. Тоді збільшення грошових доходів населення здатне залучити до активного функціонування виробничі можливості, що не використовуються, зменшити безробіття, сприяти загальному поживленню економічної кон'юнктури. Крім того, за допомогою мультиплікатора можна встановити точну кількісну залежність між збільшенням витрат та подальшим зростанням національного доходу.

Крім опори на великі бюджетні витрати держави, кейнсіанська концепція макроекономічної політики включає ще три важливі моменти. Перший з них

передбачає можливість не дотримуватися суворої збалансованості державного бюджету, яка може відбуватися циклічно, тобто коли надлишок надходжень до скарбниці в роки підйому міг компенсувати нестачу бюджетних коштів, що виникла в періоди кризи.

Другий момент – розроблення теорій дефіцитного фінансування державних витрат за рахунок емісії грошей та державних позик.

Третій – нове розуміння ролі кредитно-грошового регулювання як інструменту, що підтримує насамперед бюджетну політику, а не здорову безінфляційну грошову систему. Це означало усунення пріоритетів у роботі центрального банку – головного інструменту кредитно-грошової політики. Якщо здорова валюта вимагала проведення жорсткої антиінфляційної політики незалежно від кон'юнктури, тепер кредитно-грошова політика покликана брати участь у регулюванні ефективного попиту: збільшувати його лише умовах підйому економіки. У результаті кейнсіанська концепція стимулювала виникнення експансіоністської кредитно-грошової політики, яка повинна була не стільки зберігати стабільність фінансової системи, скільки сприяти збільшенню витрат і стимулювати економічне зростання загалом.

Недооцінюючи небезпеку інфляції, кейнсіанська концепція своїм акцентом на зростання державних видатків та дефіцитне фінансування економіки по суті сприяла розвитку інфляції, що і сталося у 70-х роках. Відповідно, зазнала кризи і концепція широкого державного регулювання економіки. Саме тоді виникли нові напрями економічного аналізу, такі як монетаризм, теорія раціональних очікувань та інші.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Вонсович О.С. Інституційний вимір боротьби Європейського Союзу з транснаціональною злочинністю як однією із основних загроз європейській безпеці. *Грані*. № 6 (134). 2016. С. 6–11.
2. Транспортная компания США обвинила Китай в кибератаке на метро Нью-Йорка. Интерфакс. URL: <https://www.interfax.ru/world/776908>.
3. Тронько О.В. Оцінка загроз транснаціональної організованої злочинності. *Альманах міжнародного права*. Вип. 20. Одеса, 2018. С. 48–58.
4. Філіпов С. О. Протидія транснаціональній злочинності: кластерна модель. *Правова держава*. 2018. Вип. 31. С. 115–123.
5. Shelley L. The Threat to World Order. *Journal of International Affairs*, 1995. Vol. 48. № 2. Pp. 463–489.

REFERENCES:

1. Vonsovyeh O.S. (2016) Instytucijnyj vymir borotjby Jevropejskogo Sojuzu z transnacionaljnoju zlochynnistju jak odnijeju iz osnovnykh zagroz jevropejskij bezpeci [The institutional dimension of the European Union's fight against transnational crime as one of the main threats to European security]. *Grani*, vol. 6 (134), pp. 6–11.
2. Interfax (2021) Transportnaya kompaniya SShA obvinila Kitay v kiberatake na metro N'yu-Yorka [The US transport company has accused China of a cyberattack on the New York subway]. Retrieved from: <https://www.interfax.ru/world/776908> (accessed 4 November 2021).
3. Tronko O.V. (2018) Ocinka zagroz transnacionaljnoji orghanizovanoji zlochynnosti [Threat assessment of transnational organized crime]. *Almanax mizhnarodnogo prava*, vol. 20, pp. 48-58.
4. Filipov S.O. (2018) Protidyja transnacionalnij zlochynnosti: klasterna modelj [Combating transnational crime: a cluster model]. *Pravova derzhava*, vol. 31, pp. 115-123.
5. Shelley L. (1995) The Threat to World Order. *Journal of International Affairs*, vol. 48. pp. 463–489.